

การพัฒนาลวดลายเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง **

The Influence of Stylistic Attributes of Ban Chiang Arts in Designs

วิลภา กาศวิเศษ **

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ในการสร้างสรรค์ลวดลายเขียนสีบนเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ซึ่งเป็นงานศิลปกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ที่มีเอกลักษณ์และเป็นที่รู้จักทั้งในประเทศและต่างประเทศ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ควรค่าแก่การเผยแพร่และสืบสานองค์ความรู้โบราณจากรุ่นสู่รุ่น มีวิธีการศึกษารวบรวมข้อมูล โดยการเก็บข้อมูลทางเอกสารและข้อมูลทางภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์ และการเข้าร่วมทำกิจกรรมกับศูนย์การเรียนรู้ศิลปะลายบ้านเชียง เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ที่ยังคงรูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิม และการจัดประเภทรูปแบบลวดลายศิลปะลายบ้านเชียง รวมถึงการนำลวดลายแต่ละประเภทมาพัฒนาตามแนวทางของหลักการออกแบบลวดลาย โดยนำตัวอย่างลวดลายที่พัฒนาไปประยุกต์ใช้เป็นลวดลายตกแต่งในงานและผลิตภัณฑ์อื่นๆ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการต่อยอดการนำลวดลายโบราณของไทยมาประยุกต์ใช้ในงานออกแบบด้านต่างๆ และเพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้างสรรค์ชุดลวดลายไทยที่ร่วมสมัยอีกทางหนึ่ง

Abstract

The objective of this research is to study the stylistic attributes of Ban Chiang pottery motifs in order to be a formalized guideline for the application of ancient Thai motifs in artistic designs and creations. The research methodology is based on both literature review and primary research in the fields of Ban Chiang civilization, in cooperation with the Ban Chiang Heritage Project / Ban Chiang Pottery OTOP Centre in Tambon Ban Chiang, Amphoe Nong Han, Udon Thani province. The purpose of field trips was to investigate the application and development of Ban Chiang motif within the present Ban Chiang community where production of pottery based on ancient techniques is still in practice and ancient motifs have been developed and applied to decorative designs in various objects. The study has inspired ideas for future creativity expansion in

** เนื้อหาส่วนใหญ่ของบทความชิ้นนี้เรียบเรียงขึ้นจากวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2553 เรื่อง “คุณค่าของลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงในงานออกแบบสร้างสรรค์” โดยมีรองศาสตราจารย์ ปรีชา อมรรัตน์ เป็นที่ปรึกษาหลัก และรองศาสตราจารย์ สุรพล นาถะพินธุ เป็นที่ปรึกษาร่วม

** นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร

the application of ancient Thai motifs to a diversity of design works and the creation of new motifs for contemporary designs.

บทนำ

แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงเป็นแหล่งขุมทรัพย์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และเป็นแหล่งกำเนิดศิลปะวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงของประเทศไทย จากการค้นพบโบราณวัตถุและหลักฐานทางโบราณคดีประเภทต่างๆ ซึ่งเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมที่บอกเล่าเรื่องราวของชุมชนเกษตรกรรมยุคแรกเริ่มในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของประเทศไทยที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนศิลปะวิทยาการด้านต่างๆ

จากการขุดค้นพบโบราณวัตถุที่สำคัญอย่างเครื่องปั้นดินเผาที่มีอายุเก่าแก่ถึง 5,600 ปีมาแล้ว เครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องประดับที่ทำจากโลหะอย่างสำริดและเหล็ก ซึ่งเป็นหลักฐานแสดงถึงความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านโลหะกรรมของชุมชนบ้านเชียงโบราณ ส่งผลให้แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญในระดับชาติและระดับสากล ได้รับการสถาปนาจากองค์การยูเนสโก (UNESCO) ให้เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติในเวลาต่อมา ด้วยเหตุนี้แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงจึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาเยือนตลอดทั้งปี รวมถึงการเกิดขึ้นของร้านค้าขายของที่ระลึกและสินค้า OTOP ในบริเวณโดยรอบหมู่บ้านเชียงและตามโรงแรมในตัวจังหวัดอุดรธานี

เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง เป็นตัวอย่างของนวัตกรรมโบราณที่สะท้อนถึงความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและพัฒนาการทางศิลปกรรมของวัฒนธรรมบ้านเชียงได้เป็นอย่างดี ด้วยคุณลักษณะด้านรูปทรงและลวดลายที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงกลายเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ควรแก่การศึกษาถึงองค์ความรู้ในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นแรงบันดาลใจหรือแนวทางให้แก่ศิลปินนักออกแบบในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีกลิ่นอายของวัฒนธรรมไทยโบราณในงานออกแบบที่ร่วมสมัย

วิธีการศึกษา

การศึกษาข้อมูลในครั้งนี้ ทำการเก็บรวบรวมจากแหล่งข้อมูล 2 ประเภท คือ

1. ข้อมูลประเภทเอกสาร และสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
2. ข้อมูลภาคสนาม มีขอบเขตการศึกษาที่มุ่งเน้นเฉพาะการศึกษาเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงที่

ตกแต่งด้วยวิธีเขียนสีเท่านั้น แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

- 2.1 ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคลในชุมชนพื้นที่หมู่บ้านเชียง ตำบลบ้านเชียงจังหวัดอุดรธานี ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญท้องถิ่น ช่างปั้น ช่างเขียนลาย เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ บ้านเชียง คนขายของที่ระลึก ตลอดจนนักท่องเที่ยว

2.2 การเข้าร่วมกิจกรรมสืบสานงานศิลปะวัฒนธรรมชุมชนของ “โครงการอนุรักษ์มรดกโลก บ้านเชียง ศูนย์ OTOP เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง” และ “ศูนย์การเรียนรู้ศิลปะลายบ้านเชียง” ในพื้นที่ชุมชนบ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี เพื่อศึกษากรรมวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงในปัจจุบัน

ผลการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลกระบวนการสร้างสรรค์ลวดลายในงานศิลปกรรมไทยสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เพื่อให้ทราบถึงที่มาของภูมิปัญญาและองค์ความรู้การตกแต่งลวดลายบนผิวภาชนะดินเผาในวัฒนธรรมบ้านเชียง และสังเคราะห์ข้อมูล โดยทำการจัดประเภทรูปแบบลวดลายเขียนสีเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงโบราณ และนำมาต่อยอดเป็นชุดลวดลายใหม่ที่ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของลวดลายบ้านเชียงที่เขียนด้วยสีแดง ประกอบด้วยลายเส้นโค้งเป็นหลัก มีความสลับซับซ้อนของลายเส้นแต่แฝงซึ่งแบบแผนต่อเนื่องเป็นระเบียบ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคเอกสารและภาคสนาม สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

ที่มาและความสำคัญ

จากการศึกษาและการขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านเชียง พบหลักฐานประเภทต่างๆ ที่แสดงถึงความเจริญด้านทางสังคมและเทคโนโลยีของชุมชนบ้านเชียงในอดีต ซึ่งเป็นชุมชนเกษตรกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของประเทศไทยที่มีการตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง มีโครงสร้างทางสังคมในระบบเครือญาติวิถีชีวิตที่ผูกพันกับความเชื่อ และการประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมต่างๆ เพื่อใช้สอยและอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน

เครื่องปั้นดินเผาลายเขียนสีบ้านเชียงจัดเป็นประติมากรรมหนึ่งที่สำคัญ ที่แสดงถึงความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและงานศิลปกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี นอกจากจะเป็นวัตถุที่ใช้เป็นภาชนะใส่อาหารและบรรจุสิ่งของต่างๆ แล้ว ยังมีความสำคัญทางจิตใจ ที่คนบ้านเชียงสมัยโบราณใช้เป็นสิ่งแทนใจแสดงความห่วงหาอาลัยแก่บุคคลสำคัญและญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว โดยการตกแต่งลวดลายที่วิจิตรบรรจงลงบนเครื่องปั้นดินเผาที่ใช้เป็นเครื่องอุทิศหรือเครื่องเซ่น

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงในปัจจุบัน

จากการสำรวจแหล่งทำเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงในบริเวณหมู่และบริเวณใกล้เคียง พบว่าการทำเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงในปัจจุบันยังคงยึดแนวทางและกรรมวิธีการผลิตดั้งเดิม ตั้งแต่การเตรียมดิน การขึ้นรูป การตากและเผา รวมไปถึงการตกแต่งลวดลาย โดยกระบวนการขึ้นรูปภาชนะนั้นจะผลิตขึ้นภายในพื้นที่หมู่บ้านคำอ้อ ส่วนการตกแต่งลวดลายจะอยู่ในชุมชนบ้านเชียง เพื่อสาธิตให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชม

ขั้นที่ 1 การเตรียมดิน วัตถุดิบสำคัญคือ

1. ดินเหนียวสีดำ เป็นดินธรรมชาติ หลังการเผาที่อุณหภูมิประมาณ 700 - 800 องศาเซลเซียส จะให้น้ำตาลแดงทำเป็นเนื้อดินปั้น (Bodies) เนื่องจากในเนื้อดินปั้นมีธาตุเหล็กออกไซด์ผสมอยู่มากเป็นดินที่ขุดมากชุมชนบ้านเชียงและชุมชนใกล้เคียงที่เป็นสายแร่เดียวกัน
2. ดินเชื้อ หรือ หัวเชื้อ เป็นดินที่ทำให้เกิดสีน้ำตาลเข้ม คือ ดินเหนียวผสมกับแกลบข้าวที่ปั้นเป็นก้อนกลมๆ เผาให้แห้งแล้วป่นผสมกับดินเหนียวธรรมชาติ (ในข้อที่ 1) เพื่อให้ดินมีความเหนียวขณะที่เผาจะได้ไม่แตกหักง่าย (นำไปใช้งานตกแต่งลวดลาย)

ภาพที่ 1 ดินที่ใช้สำหรับขึ้นรูปภาชนะ

ที่มา: วิไลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาลวดลายเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง”

สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

ขั้นที่ 2 การขึ้นรูป มี 2 วิธี

1. การขึ้นรูปด้วย “มือ” ซึ่งเป็นวิธีการแบบโบราณดั้งเดิม โดยการนำก้อนดินมาแผ่เป็นแผ่นเรียบก่อน จากนั้นนำก้อนดินวางทับลงบนดินแผ่น แล้วใช้มือบีบเฉพาะก้อนดินให้เปลี่ยนเป็นลักษณะคล้ายท่อทรงกระบอกที่มีตรงกลางกลวง ถัดไปก็จะใช้หินดูและไม้ลายตีขึ้นรูปให้ส่วนดินแผ่นเปลี่ยนเป็นส่วนก้นภาชนะ และส่วนดินทรงกระบอกเปลี่ยนเป็นตัวภาชนะและปากภาชนะ วิธีนี้นิยมใช้กับงานชิ้นใหญ่ที่มีปริมาณน้อย สำหรับอุปกรณ์สำคัญที่ช่วยในการขึ้นรูปด้วยมือ ได้แก่ หินดูและไม้ลาย

ภาพที่ 2 หินดู

ที่มา: วิลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาตลาดเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง”
สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

ภาพที่ 3 ไม้ลาย

ที่มา: วิลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาตลาดเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง”
สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

2. การขึ้นรูปด้วย “แป้นหมุน” โดยใช้ไฟฟ้าเป็นตัวหมุนแรง เป็นวิธีที่นิยมใช้ทำภาชนะขนาดเล็ก จำนวนการผลิตสูง

ขั้นที่ 3 การตากแห้งและการเผา

เมื่อขึ้นรูปและปั้นภาชนะเสร็จ ช่างจะนำภาชนะขนาดต่างๆ ตากไว้บริเวณใกล้ๆ กับพื้นที่ที่ทำภาชนะดินเผา แต่เดิมจะเผากลางแจ้ง ซึ่งใช้ฟางข้าวหรือเศษไม้ขนาดเล็กๆ เป็นเชื้อเพลิงหลัก ต่อมาพัฒนาเป็นเตาดินที่ก่อขึ้นแบบง่ายๆ เพื่อความสะดวกในการเผาและเมื่อเข้าฤดูฝนก็ยังสามารถทำงานได้ลักษณะ

เตาเผา เป็นเตาดินก่ออิฐแบบง่าย ๆ พื้นที่และขนาดของเตาขึ้นอยู่กับเงินทุน และความต้องการจำนวนการผลิตของช่างปั้น ซึ่งจะมีโครงสร้างที่แตกต่างกัน ด้านหน้าเป็นที่วางภาชนะสำหรับเผา ภายในจะรองด้วยเศษเหล็กและเศษภาชนะดินเผา มีที่ใส่ฟืนอยู่บริเวณด้านข้างและมีปล่องเพื่อระบายความร้อนอยู่ด้านบน

ขั้นที่ 4 การตกแต่งลวดลาย

วิธีการตกแต่งลวดลายบนผิวภาชนะเครื่องปั้นดินเผาในวัฒนธรรมบ้านเชียงโบราณ มีวิธีการที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการใช้วัสดุปลายแหลม “ขีด - ชีด” ก็ได้ การนำแม่พิมพ์ที่สร้างขึ้นอย่างแม่พิมพ์ดินหรือเชือกควั่นมากดประทับลงบนผิวภาชนะ หรือการปั้นดินเป็นเส้นๆ มาแปะไว้รอบปากภาชนะก็ได้ รวมไปถึงการเขียนสี เป็นต้น การเขียนลายสีแดง จัดเป็นการตกแต่งที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ในสมัยโบราณสีที่ใช้ได้มาจาก “ดินเทศ” ที่มีส่วนผสมของ “แร่ฮีมาไทต์” ที่ให้สีแดง ช่างเขียนสมัยโบราณจะขุดก้อนดินเทศขึ้นมาจากใต้ดิน แล้วนำมาฝนให้ได้เป็นผงผสมกับยางไม้หรือเลือดสัตว์ เพื่อให้สีติดทนนาน(ชลิต ชัยครรชิต 2522 : 11 - 12) พบว่า ลวดลายบนผิวภาชนะดินเผาบ้านเชียงโบราณที่ขุดค้นพบนั้น แม้มีอายุมากกว่าพันปีสีสันทึบของลวดลายบนผิวภาชนะก็ยังคงสภาพสมบูรณ์เป็นส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ช่างเขียนลายได้ปรับเปลี่ยนมาใช้สีฝุ่นผสมกาว Latex ในการเขียนลวดลายแทนเนื่องจากหาซื้อง่าย และประหยัดเวลาในการเตรียมสีไปได้มาก

ภาพที่ 4 ลักษณะก้อนดินเทศ

ที่มา: วิสลา กาตวิเศษ. “การพัฒนาลวดลายเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง”

สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

ลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง

จากการจัดลำดับชั้นดินทางวัฒนธรรม ตามหลักวิชาการโบราณคดีที่ว่า โบราณวัตถุที่พบในชั้นดินที่อยู่ลึกที่สุดคือ สิ่งของที่มีอายุมากที่สุดนั้น สามารถแบ่งอายุสมัยของชุมชนบ้านเชียงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ออกเป็น 3 สมัย ได้แก่ สมัยต้น สมัยกลางและสมัยปลาย ซึ่งอ้างอิงกับลักษณะการฝังศพและสิ่งของที่พบในหลุมฝังศพ โดยเฉพาะโบราณวัตถุประเภทเครื่องปั้นดินเผา ที่พบเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีความ

หลากหลายทั้งรูปทรง ลวดลาย และวิธีการตกแต่ง แสดงถึงการพัฒนาทางสุนทรียศาสตร์ด้านการออกแบบ ลวดลาย จากลวดลายพื้นฐานพัฒนาไปสู่ลวดลายที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน สามารถแบ่งรูปแบบและ ลักษณะเด่นของลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงในแต่ละสมัย ได้ดังนี้

สมัยต้น อายุราว 5,600 - 3,000 ปีมาแล้ว แบ่งเป็นสมัยย่อยได้ 4 ระยะ พบการตกแต่ง ลวดลายหลากหลายวิธี ได้แก่ การขีด - ชีต การกดประทับ การสัก การเขียนสี และการผสมผสาน หลากหลายวิธีรวมกัน (สุรพล คำรืห์กุล 2540 : 49 - 54)

การขีด - ชีต โดยใช้วัสดุปลายแหลม เส้นคู่ขนาน รูปโค้งงอคล้ายลายก้นชด และมีการกด ประทับลงไปภายในเป็นรูปหยักฟันปลา ลายเส้นโค้งต่อกัน ลายเส้นขนานแล้วทำเป็นช่องๆ ต่อกัน การ ตกแต่งลักษณะนี้ จะทำบนภาชนะดินเผาสีดํา เทา และดํापนเทา รูปแบบลวดลายมีความสลับซับซ้อนมาก คือ มีทั้งรูปสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม ลายก้นชด ผสมกันไป ส่วนใหญ่จะขีดให้เป็นรูปร่าง แล้วใช้วิธีสัก กด ประทับ ตกแต่งลวดลายให้เด่นชัด

การกดประทับ คือการนำวัตถุมากดประทับหรือตีสลงบนภาชนะให้มีลวดลายที่กดประทับ การ ตกแต่งด้วยวิธีนี้ในวัฒนธรรมบ้านเชียง มักใช้วัสดุที่ทำได้ในท้องถิ่นในสมัยนั้น อย่างเช่น เชือก เสือ หรือ แม้กระทั่งนิ้วมือหรือเล็บคนเราทำให้เกิดลวดลาย ลวดลายที่ใช้เชือกกดบนภาชนะ จะเรียกว่า “ลายเชือก ทาบ” หากเป็นเครื่องจักสานจะเรียกว่า “ลายเสือกทาบ” จะมีลักษณะซ้อนกันอยู่อย่างไม่เป็นระเบียบ การ ตกแต่งวิธีนี้จัดเป็นลวดลายเด่นของระยะแรกเริ่มของสมัยต้น โดยจะตกแต่งบริเวณส่วนล่างของภาชนะและ ส่วนบนตกแต่งด้วยลายเส้นขีดเป็นเส้นโค้งบนผิวภาชนะแบบมีเชิง ฐานเตี้ย (Short ring foot) (สุรพล คำรืห์ กุล 2540: 49) และภาชนะทรงกระบอก (Beaker) ที่ตกแต่งด้วยลายเชือกทาบทั้งใบในระยะที่ 3 ของสมัย ต้น (สุรพล คำรืห์กุล 2540: 53)

การปั้นแปะ การปั้นดินเป็นเส้นคานรอบตัวภาชนะแล้วกดเป็นรอยบุ่มที่เส้น แต่ปลายทั้งสอง ข้างไม่ชนกัน โดยปลายข้างหนึ่งโค้งขึ้นและอีกข้างหนึ่งโค้งลง ลักษณะเส้นที่คานจะคล้ายงูหรือเชือกมาพัน รอบภาชนะ

หลากหลายวิธีรวมกัน ได้แก่ การใช้วิธีการขีด - ชีต การเขียนสี และการกดประทับบนภาชนะ ใบเดียว พบในระยะสุดท้ายของสมัยต้น เรียกว่าภาชนะแบบ “บ้านอ้อมแก้ว” (สุรพล คำรืห์กุล 2540: 53) ซึ่งเป็นภาชนะแบบเด่นอีกประเภทของสมัยต้น มีลักษณะก้นกลม บริเวณไหล่ภาชนะตกแต่งด้วยลายขีดเป็น เส้นโค้งผสมกับการเขียนสีแดง และตกแต่งส่วนที่อยู่ใต้ลงมาด้วยลายเชือกทาบ

สมัยกลาง อายุราว 3,000 - 2,300 ปีมาแล้ว มีการตกแต่งด้วยการขีด-ชีตผสมการเขียนสีลวดลาย ที่พบเด่นชัดมักเขียนขึ้นบริเวณใต้คอและไหล่ของภาชนะ โดยการขีดให้เป็นลายคู่ขนานระหว่างพื้นที่ทั้งสอง ส่วน ทำให้เกิดพื้นที่ว่างตรงกลาง แล้วลงสีบริเวณที่ว่างทำให้เกิดลวดลาย ซึ่งเกิดขึ้นเพราะน้ำหนักรูปร่างของสีแดง ทึบเป็นตัวค้ำภาพให้เด่นขึ้นมา ตอนปลายของสมัยกลางเริ่มพบการตกแต่งด้วยการทาสีแดงที่บริเวณปาก ภาชนะ (สุรพล คำรืห์กุล 2540: 53)

สมัยปลาย อายุราว 2,300 - 1,800 ปีมาแล้ว ลวดลายมีการพัฒนาต่อเนื่องจากสมัยต้นและสมัย กลาง แต่รายละเอียดที่สลับซับซ้อนมากขึ้น นิยมตกแต่งด้วยวิธีการเขียนสีแดงจะเห็นว่า ลวดลาย

เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงมีการตกแต่งหลากหลายวิธี ซึ่งแต่ละวิธีจะได้ลักษณะของลวดลายที่แตกต่างกัน แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาในทางสุนทรียศาสตร์ด้านการตกแต่งที่รู้จักนำเอาวัตถุดิบที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางสร้างสรรค์

อัตลักษณ์ของลายบ้านเชียง

ลักษณะเด่นของลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง คือ ลวดลายเขียนสีแดง ที่เขียนด้วยเส้นโค้งเป็นองค์ประกอบหลัก มีความอ้อยอิ่ง และมีระเบียบของการจัดจังหวะลวดลาย การเขียนลวดลายบนผิวภาชนะดินเผาเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยต้นตอนปลายและมีความต่อเนื่องมาถึงสมัยปลายของวัฒนธรรมบ้านเชียง ที่ลวดลายเริ่มมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น สามารถแบ่งรูปแบบลวดลายบ้านเชียงออกเป็น 3 กลุ่มได้แก่

1. ลายธรรมชาติ ลวดลายที่ได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ได้แก่

1.1 ลายรูปคน

1.2 ลายพืชพรรณ ได้แก่ ลายใบไม้ดอกไม้ / ลายก้านขด ที่พัฒนามาจากลายก้นหอย / ลายวงปีไม้

1.3 ลายสัตว์ ซึ่งมีทั้งสัตว์เลื้อยและสัตว์ป่าที่นำมาทำเป็นอาหาร ได้แก่ ควาย งู กิ้งก่า หรือ แอ้ว กวาง / เก้ง และลายก้นหอย

2. ลายเรขาคณิต ได้แก่ รูปสามเหลี่ยม วงกลม ลายตารางเหลี่ยม

3. ลายอิสระ ลวดลายที่เกิดจากจินตนาการความคิดสร้างสรรค์ที่ช่างเขียนลายสมัยโบราณ ถ่ายทอดออกมาเป็นลวดลายเส้นโค้งที่มีความอ่อนช้อย วิจิตรบรรจงในลักษณะศิลปะแบบนามธรรม สามารถตีความได้หลากหลายขึ้นอยู่กับจินตนาการ ประสบการณ์และรสนิยมของผู้พบเห็น เช่น ลายเส้น คดโค้งรูปตัว S เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญท้องถิ่นและหัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พบว่า “ลายก้นหอย” เป็นลายสัญลักษณ์ของศิลปะบ้านเชียง ที่ได้รับความนิยมและถูกนำไปประยุกต์ใช้ในงานตกแต่งด้านต่างๆ เพื่อสื่อถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชียง เนื่องจากเป็นลายพื้นฐานที่เขียนง่าย และยังเป็นลายที่นิยมใช้ตกแต่งบนผิวภาชนะดินเผาในสมัยโบราณอีกด้วย

ภาพที่ 5 ลายกันหอยที่เป็นลายตกแต่งบนพื้นกระเบื้องบริเวณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ บ้านเชียง
ที่มา: วิลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาตลาดเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง”
สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

การนำลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน

1. การจำลองรูปทรงและลวดลายของเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงสมัยโบราณเพื่อเป็นของฝาก
ของที่ระลึก

ภาพที่ 6 เครื่องปั้นดินเผาจำลองแบบโบราณ

ที่มา: วิลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาตลาดเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง”
สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

2. การนำเอารูปทรงและลวดลายมาประยุกต์ใช้ในงานและผลิตภัณฑ์ต่างๆ หรือเป็นสินค้า OTOP ประจำชุมชน เพื่อสะท้อนคุณค่าของงานศิลปกรรมบ้านเชียงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

ภาพที่ 7 รูปทรงและลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงในงานออกแบบเครื่องประดับเงิน
ที่มา: วิไลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาลวดลายเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง”
สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

การพัฒนาลวดลายเขียนสีเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง

สืบเนื่องจากผลงานวิจัย เรื่อง “การออกแบบเครื่องเคลือบเบญจรงค์ร่วมสมัยสำหรับการส่งออกเพื่อขยายโอกาสทางเศรษฐกิจของช่างฝีมือในเขต อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม” และ ประดิษฐ์กรรม “นวรรงค์” สิ่งประดิษฐ์ต่อยอดของ ผศ.ดร.เถกิง พัฒโนภาส และ ผศ.พิม สุทธิคำ ภาควิชาการออกแบบอุตสาหกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นตัวอย่างกรณีศึกษาที่เป็นแนวทางในการพัฒนาลวดลายจากงานศิลปกรรมไทยโบราณ ในการสร้างศักยภาพใหม่ให้สินค้าเบญจรงค์ในการขยายตลาดไปสู่กลุ่มผู้ซื้อกลุ่มใหม่ในต่างประเทศ รวมถึงการสร้างทิศทางใหม่ในการออกแบบเบญจรงค์ที่มีความร่วมสมัย ทั้งในแง่รูปทรง ลวดลาย และสีสันทันสมัยโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเข้ามาประยุกต์กับความต้องการของช่างฝีมือเบญจรงค์

การพัฒนาลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงในครั้งนี้ ได้ยึดแนวทางเดียวกับงานวิจัยเบญจรงค์ร่วมสมัยข้างต้น โดยการคัดลอกลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงโบราณมาเป็นภาพลายเส้นและออกแบบเป็นโครงลายใหม่ที่อ้างอิงกับหลักการออกแบบลวดลาย และนำภาพลายเส้นหรือโครงลายที่ได้ไปจัดวางบนวัตถุสิ่งของที่หลากหลาย เพื่อเป็นแนวทางในการนำลวดลายโบราณไปประยุกต์ใช้ในงานออกแบบจำนวน 15 ลวดลาย แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มลายธรรมชาติ จำนวน 10 ลาย ได้แก่

1.1 ลายคน จำนวน 2 ลาย

1.2 ลายพืชพรรณ จำนวน 4 ลาย ได้แก่ ลายใบไม้ 1 ลาย ลายวงปีไม้ 1 ลาย และ ลายก้านขด 2 ลาย

1.3 ลายสัตว์ จำนวน 4 ลาย ได้แก่ ควาย กวาง/ เก้ง กิ้งก่า/ แอ้ และงู

2. กลุ่มลายเรขาคณิต จำนวน 2 ลาย

3. กลุ่มลายอิสระ จำนวน 3 ลาย

ขั้นตอนการพัฒนาลวดลายเขียนสี

ขั้นที่ 1 คัดลอกลวดลายเขียนสีเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง

ขั้นที่ 2 คลี่คลายลวดลายมาเป็นภาพลายเส้น เพื่อนำมาสร้างเป็นแม่ลาย (Motif)

ขั้นที่ 3 นำแม่ลาย (Motif) ที่ได้มาสร้างเป็นลวดลายใหม่ (Pattern) ตามหลักการออกแบบลวดลาย

ขั้นที่ 4 นำลวดลายที่ได้ไปตกแต่งบนวัตถุประเภทต่างๆ

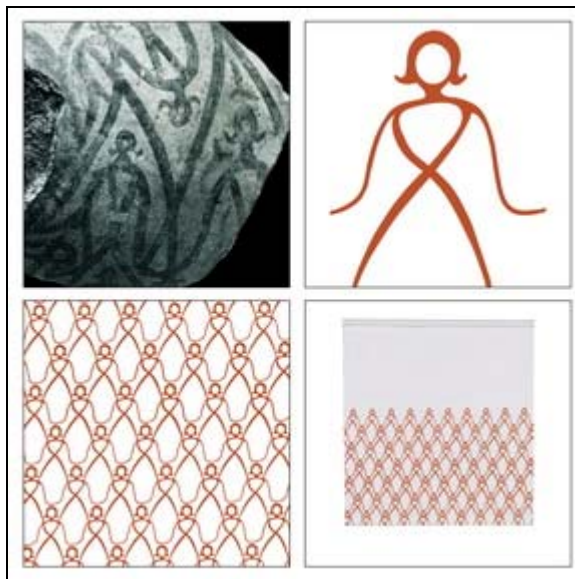
ภาพที่ 8 ขั้นตอนการพัฒนาลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง

ที่มา: วิไลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาลวดลายเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง”

สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

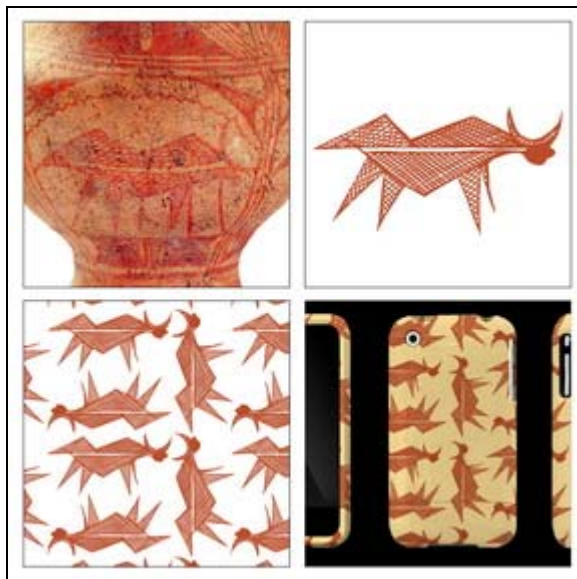
ภาพที่ 9 ตัวอย่างการพัฒนาลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ลายคน
 ที่มา: วิลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาลวดลายเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง”
 สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

ภาพที่ 10 ตัวอย่างการพัฒนาลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ลายคน
 ที่มา: วิลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาลวดลายเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง”
 สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

ภาพที่ 11 ตัวอย่างการพัฒนาลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ลายก้านขด
ที่มา: วิลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาลวดลายเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง”
สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

ภาพที่ 12 ตัวอย่างการพัฒนาลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ลายสัตว์ : ควาย
ที่มา: วิลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาลวดลายเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง”
สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

ภาพที่ 13 ตัวอย่างการพัฒนาลดทอนเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ลายสัตว์ : เก้ง / กวาง
ที่มา: วิลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาลดทอนเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง”
สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

ภาพที่ 14 ตัวอย่างการพัฒนาลดทอนเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ลายกันหอย
ที่มา: วิลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาลดทอนเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง”
สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

ภาพที่ 15 ตัวอย่างการพัฒนาลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ลายสัตว์ : งู
 ที่มา: วิไลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาลวดลายเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง”
 สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

ภาพที่ 16 ตัวอย่างการพัฒนาลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ลายเรขาคณิต
 ที่มา: วิไลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาลวดลายเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง”
 สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

ภาพที่ 17 ตัวอย่างการพัฒนาลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ลายเรขาคณิต
 ที่มา: วิลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาลวดลายเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง”
 สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

ภาพที่ 18 ตัวอย่างการพัฒนาลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ลายอิสระ
 ที่มา: วิลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาลวดลายเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง”
 สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

ภาพที่ 19 ตัวอย่างการพัฒนาลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ลายอิสรระ
ที่มา: วิลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาลวดลายเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง” สาขา
วิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

ภาพที่ 20 ตัวอย่างการพัฒนาลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ลายอิสรระ
ที่มา: วิลภา กาศวิเศษ. “การพัฒนาลวดลายเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง” สาขา
วิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

อภิปรายผล

การศึกษาลวดลายจากงานศิลปกรรมบ้านเชียงในครั้งนี้ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการศึกษาถึงองค์ความรู้ต้นแบบของงานศิลปะสมัยก่อนประวัติศาสตร์ไทยจากลวดลายเขียนสีบนเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง เพื่อให้ทราบถึงที่มา ความสำคัญ ตลอดจนรูปแบบและลักษณะเด่นของลวดลายบ้านเชียง โดยศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสำรวจพื้นที่ชุมชนที่เป็นแหล่งผลิต ที่ทำให้ทราบถึงกระบวนการผลิตที่ยังคงสืบสานภูมิปัญญาความดั้งเดิมไว้อย่างสมบูรณ์

การศึกษาครั้งนี้ ได้ยึดแนวทางของผลงานวิจัยด้านการพัฒนาลวดลายไทยโบราณเป็นตัวอย่างกรณีศึกษา โดยการศึกษาลวดลายเขียนสีที่ประดับตกแต่งบนเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง มาพัฒนาต่อยอดในเชิงสร้างสรรค์ตามหลักการออกแบบลวดลายและทฤษฎีทางศิลปะ เพื่อเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงการประยุกต์เอาลวดลายเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงไปใช้ในงานตกแต่งด้านต่างๆ และยังเป็นอีกทางหนึ่งในการเผยแพร่องค์ความรู้ดั้งเดิมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

ปัจจุบันเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง นอกจากจะเป็นสินค้าที่เป็นทั้งของฝากและของที่ระลึกของผู้มาเยือนแล้ว ยังเป็นสินค้า OTOP ประจำท้องถิ่นของชุมชนบ้านเชียง นอกจากนี้ยังมีการหยิบเอาคุณลักษณะเด่นของเครื่องปั้นดินเผาทั้งรูปทรงและลวดลายมาพัฒนาและนำไปประยุกต์ใช้ในงานออกแบบและผลิตภัณฑ์ต่างๆ ของชุมชน เพื่อสร้างมูลค่าให้กับสินค้า รวมไปถึงการสื่อสารเรื่องราวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ของประเทศชาติอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

การต่อยอดการพัฒนาลวดลายจากงานศิลปกรรมโบราณประเภทอื่น ในแนวทางการผนวกองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมกับหลักการออกแบบ เพื่อให้ได้ผลงานสร้างสรรค์ที่ร่วมสมัย น่าจะเป็นวิธีทางหนึ่งในการเผยแพร่ลวดลายในงานศิลปกรรมด้านต่างๆ ที่ทรงคุณค่าของชาติให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กฤษฎา พินศรี และ ปวีวรรณ ธรรมปรีชากร. ศิลปะเครื่องถ้วยในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : แอควีพรีนติ้ง, 2533.

คณะกรรมการจัดนิทรรศการ “ศิลปโบราณวัตถุบ้านเชียง”. หนังสือภาพภาชนะดินเผาลายเขียนสีที่บ้านเชียง (Ban Chiang). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2520.

ชลิต ชัยครุฑิต. “รูปคนและสัตว์บนภาชนะดินเผาลายเขียนสีวัฒนธรรมบ้านเชียง.” สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2522.

ชิน อยู่ดี. วัฒนธรรมบ้านเชียงในสมัยก่อนประวัติศาสตร์. พระนคร : กรมศิลปากร, 2515.

- เถกิง พัฒโนภาษ และ พิม สุทธิคำ. “จากอัมพวา สู่ฟลอเรนซ์ : โครงการเบญจรงค์ร่วมสมัย”. ใน อัมพวา : วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 76 - 94. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- ประยูร อุลุชาฎะ. วิวัฒนาการลายไทย. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2550.
- พัชรี สาริกบุตร. เทคโนโลยีสมัยโบราณ. กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523.
- พเยาว์ เขื่อนาค. “ลวดลายบนผิวภาชนะวัฒนธรรมบ้านเชียง”. ศิลปากร. 34, 5 (2534) : 60-95.
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง. นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ บ้านเชียง. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2553.
- _____. โบราณศิลปวัตถุชิ้นเยี่ยมในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง จ.อุดรธานี = Masterpieces in the Ban Chiang National Museum, Udon Thani. กรุงเทพฯ : พิพิธภัณฑ, 253-?.
- พิสิฐ เจริญวงศ์. บ้านเชียง [Ban Chiang]. พระนคร : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2516.
- _____. มรดกบ้านเชียง. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2530.
- พินาณิน สาริยา. การออกแบบลวดลาย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2549.
- วัชร วัชรภัทรกุล. “การออกแบบผลิตภัณฑ์จากดินเผา” สืบสานวัฒนธรรมบ้านเชียง.” วิทยานิพนธ์ศิลปะ ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเครื่องเคลือบดินเผา คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.
- สว่าง เลิศฤทธิ์ และคนอื่นๆ. มรดกจากอดีต. กรุงเทพฯ : ศิลปบรรณาคาร, 2547.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. บ้านเชียง. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, 2530.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ) ศรีศักร วัลลิโภดม เสนอ นิลเดช และคนอื่นๆ. เครื่องปั้นดินเผาและเครื่องเคลือบกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมของสยาม. กรุงเทพฯ : บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2528.
- สุด แสงวิเชียร, วัฒนา สุภวัน. “แหล่งอื่นๆ ของประเทศไทยที่พบเครื่องปั้นลายเขียนสีบ้านเชียง.” เมืองโบราณ. 2, 4(2519) : 72-84.
- สุภาณี เทียนสุวรรณ. “การออกแบบคู่มือลวดลายซึ่งประยุกต์จากพันธุ์ไม้.” ศิลปนิพนธ์ ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการออกแบบนิเทศศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.
- สุรพล ดำริห์กุล. บ้านเชียง มรดกโลกทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2540.
- สุรพล นาคะพินิจ. บ้านเชียง. กรุงเทพฯ : งานเผยแพร่ สำนักงานเลขาธิการ กรมศิลปากร, 2530.
- _____. มรดกโลกบ้านเชียง = Ban Chiang : a world heritage in thailand. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2550.
- สมศักดิ์ รัตนกุล และคนอื่นๆ. มรดกวัฒนธรรมบ้านเชียง = Ban Chiang heritage. กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการ กองโบราณคดี, 2534.
- _____. มรดกวัฒนธรรมบ้านเชียง = Ban Chiang heritage. กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการ กองโบราณคดี, 2550.

อังคณา บุญพงษ์. ชุมชนบ้านเชียง. พิมพ์ครั้งที่ 2. อุตรธานี : โรงพิมพ์นเรศวร, 2553.

อรรถสิทธิ์ สุขขำ. “การศึกษาและลำดับอายุจากลวดลายบนผิว ภาชนะดินเผาในหลุมฝังศพกลุ่มวัฒนธรรมบ้านเชียงสมัยปลาย: กรณีศึกษาจากการขุดค้นหลุมขุดค้นวัดโพธิ์ศรีใน ตำบลบ้านเชียง อำเภอนองหาน จังหวัดอุตรธานี.” สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.

อ้อยทิพย์ พลศรี.การออกแบบลวดลาย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2545.19

ภาษาต่างประเทศ

Ahn Sang-Soo. Korean motifs. Seoul, Korea : Ahn Graphics & Book Publisher, 1986.

Cole , Drusilla. Patterns : new surface design. London : Laurence King, 2007.

Humbert, Claude, chosen and introduced. Ornamental design : a source book with 1000 illustrations. New York : Viking Press, 1970.

Kuchler, Susanne. Pacific pattern. London : Thames & Hudson, 2005.

Miyazaki, Ami, Moriyam ,Shinpei. Patterns in graphics. Tokyo : PIE Books, 2010.

Phillips, Peter. Repeat patterns : a manual for designers, artists and architects. London : Thames and Hudson, c1993

Savoir, Lou Andrea. Pattern design : applications and variations. Singapore : Page One, 2007.

Strebel, Johann. Ban Chiang. Druck : Lind & Ahlfeldt OHG, 1984.

Thai ceramics through the ages. Bangkok : Fine Arts Department, 1978.

Viction:ary. Fashion unfolding : uncover the power of graphics in fashion. Hong Kong : viction:workshop, 2007.